בס״ד

ישיבת הכּוֹתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדֹר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת מקץ תשפ״ה[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

דקדוק הדין וריבוי השכר לצדיקים

ביאור חרטת האחים על שלא ריחמו על יוסף

אחרי שלשה ימים של ישיבה בבית הסוהר במצרים, מכים אחי יוסף על חטא ואומרים: ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ, עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת״ (בראשית מב, כא).

וצריך להבין: אדם שנתחייב מיתה בבית דין, כגון מחלל שבת, והוא עומד ומתחנן לבית דין שלא יהרגו אותו, האם מותר לבית דין לרחם עליו ולפטרו?! ודאי שלא! התורה מחייבת את בית הדין להרוג את הנידון, גם אם הוא מתחנן בכל לשון של בקשה להניחו לנפשו. ואם כך, צריך להבין: הרי האחים לא התכוונו ח״ו להרוג את יוסף סתם כך, בפשיעה, אלא העמידוהו לדין ופסקו דינו למיתה[2]. ואם כן מה פירוש דברי האחים, ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ״? איזו אשמה יש כאן? הרי דנו אותו בדין תורה, ופסקו שחייב מיתה, וא״כ מה שייך לרחם עליו ולא להרגו?

התשובה היא, שהאחים לא דנו את יוסף כמי שחייב מיתת בית דין, אלא דנו אותו כרודף. סברו ״שבא אליהם לא לדרוש שלומם, אלא למצוא עליהם עלילה, או להחטיאם, כדי שיקללם אביהם או יענישם האל יתברך, וישאר הוא לבדו ברוך מבנים... כי ציירו בלבם וחשבו את יוסף לנוכל ומתנקש בנפשם להמיתם בעולם הזה, או בעולם הבא, או בשניהם, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו״ (ספורנו שם לז, יח).

ממילא, אפשר להבין את דברי האחים שאמרו, ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ״. כי מה באמת הדין ברודף שמתחנן על נפשו שלא יהרגוהו, והוא מבטיח שיותר לא ירדוף? - אם אנו משוכנעים שאמת בפיו, ובאמת לא ירדוף יותר, אז באמת אסור להרגו. כי כל הטעם שמותר להרוג את הרודף הוא כדי להציל את הנרדף, ואם ניתן להשיג מטרה זו גם בלי להרוג את הרודף, אסור להרגו[3]. ממילא, אם יוסף התחנן לאחיו שלא יהרגוהו, היה מקום להאמין לו ולהשיבו אל אביו. וכיון שהאחים לא עשו כן, היה מקום להכות על חטא ולומר: ״אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ״.

הספורנו דקדק בלשון הפסוק, כי גם כשאמרו ״אבל אשמים אנחנו על אחינו״, לא אמרו שאשמתם היתה על מכירתו, או על מה שפסקו דינו למיתה, אלא על אכזריותם, ״אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו״. וגם זה מוכיח שדנו אותו כרודף, ולא היה מקום לחרטה על עצם מה שחשבו להמיתו, כי היה זה בצדק ובמשפט. ורק התחרטו שלא שמעו לתחנוניו, ולא נתנו לו את האפשרות לחזור בו מ״רדיפתו״[4].

שלש קושיות בהלכה המיושבות על פי הנ״ל

על פי מה שביארנו, יש ליישב כמה קושיות.

יש מקשים, איך יכלו האחים לדון את יוסף למיתה? והרי היו פסולים לדון אותו, הן מצד שהיו קרוביו, והן מצד שהיו נוגעים בדבר! אמנם החזון איש״ כתב (׳אמונה ובטחון׳ פ״ג אות ל׳) שחכם אינו חשוד לְעַוֵּת את פסיקתו בגלל נגיעות, כי אהבת האמת היא אצלו למעלה מכל נגיעה, אך החזו״א עצמו כבר ביאר, שזהו רק בְּפסיקת הלכה (למשל: לפסוק אם בהמה היא טרפה או לא. בזה יכול החכם לפסוק לעצמו, ואין לחשוש שיעַוֵּת את הדין בגלל הפסד ממון, ואפילו בהפסד מרובה). אבל בְּדין (בין דיני ממונות, ובין דיני נפשות) - גם חכמים עלולים לשנות מן האמת בגלל נגיעה, כפי שאומרת התורה: ״כי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים״ (שמות כג, ח) [ועיין שם בחזו״א, שבֵּאר מדוע בפסיקת הלכה אין חוששים שהחכם יושפע מנגיעה, ואילו בדין כן חוששים לכך]. ממילא, גם אם האחים הם צדיקים גדולים, אין להם רשות לדון את יוסף, כי יש חשש שיושפעו מנגיעתם. כיצד א״כ ראו רשות לעצמם לדון אותו?

על פי מה שהסברנו, הענין מיושב. הרי האחים לא דנו את יוסף בתורת דיני נפשות רגילים, אלא מדין רודף. וברודף הרי אין פסול של ״קרוב״ או של ״נוגע בדבר״. כל אחד רשאי להרוג את הרודף, גם אם הוא קרובו, וגם אם נוגע בדבר. אם ראובן רואה את שמעון רודף אחריו עם אקדח, מותר לו להרוג את שמעון, למרות שאין ״נוגע בדבר״ יותר ממנו! לכן רשאים היו האחים לדון את יוסף למיתה למרות שהיו קרוביו, ולמרות שהיו נוגעים בדבר.

בכך יובן גם דבר נוסף. התורה אומרת: ״וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה... וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם״ (בראשית לז, כד-כה). וקשה: הרי הלכה היא, שסנהדרין שהרגו את הנפש, אין טועמין כלום כל אותו היום (סנה׳ סג, א) [ולמדו שם דין זה מן הפסוק ״לא תאכלו על הדם״ (ויקרא יט, כו)]. כיצד אפוא יושבים האחים לאכל, לאחר שדנו את יוסף למיתה והשליכוהו לבור כדי להרגו? על פי מה שבארנו, הענין ברור: ברודף לא קיים דין זה שאסור לאכול לחם לאחר הריגתו. אם מישהו ירה ברודף והרג אותו, אין עליו איסור לאכול לחם באותו יום. לכן לא נמנעו האחים מאכילת לחם לאחר שהשליכו את יוסף לבור.

עוד קשה לכאורה: לאחר שדנו האחים את יוסף למיתה, קם יהודה ואומר: ״מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ... לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְיָדֵנוּ אַל תְּהִי בּוֹ״! (בראשית לז, כו-כז) כיצד מציע יהודה לְוַתֵּר על הריגת יוסף, ולהמיר את הריגתו

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

במכירתו לישמעאלים? והרי התורה אמרה: "וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת" (במדבר לה, לא). אסור להמיר חיוב מיתה בתשלומי ממון או בעונש אחר.

לפי מה שבארנו, גם קושיא זו מיושבת. הרי האחים לא דנו את יוסף לחיוב מיתה רגיל, אלא לחיוב מיתה בתורת רודף. וברודף הרי הדין הוא, שאם נמצאה דרך להנצל ממנו בלי להרוג אותו, אסור להרגו (רמב"ם הלכ' רוצח ושמירת נפש פ"א ה"ז). רק אם אין עצה אחרת להנצל ממנו, מותר להרוג את הרודף. ולכן, ברגע שיהודה מציע למכור את יוסף לעבד ולהפטר מרדיפתו בדרך זו, מקבלים האחים את ההצעה[5], ועושים כדבריו[6].

מה התכוין ראובן כשאמר לאחיו "אמרתי לכם"...

ראובן שומע את דברי האחים, ואומר: "הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם, וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ" (בראשית מב, כב). לא נראה שראובן מתכוין לומר: אמרתי לכם! חבל שלא שמעתם בקולי. עכשיו הבעיה היא רק שלכם. אתם צריכים לעשות תשובה, ואני נקי". לא נראה שזו כוונתו של ראובן. נראה יותר שכוונתו של ראובן לומר כך: הרי גם אני נמצא בצער הזה. גם אני נמצא כאן בבית הסוהר יחד אתכם. ואני הרי כן ריחמתי על יוסף! אז למה גם אני בבית הסוהר? סימן שהבעיה היא לא רק במה שלא רחמנו על יוסף, אלא "גַּם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ". כפי שמסביר רש"י, "דמו, וגם דם הזקן". כלומר, התביעה עלינו היא לא רק על כך שלא חשבנו על יוסף, אלא גם על כך שלא חשבנו על "הזקן".

מי הוא "הזקן"? לכאורה הכוונה היא ליעקב. אבל לא כל כך מסתבר שראובן נתבע על כך שלא חשב על יעקב. ראובן ודאי חשב על יעקב כשניסה להציל את יוסף. מה א"כ הכוונה ב"דם הזקן"? נראה שהכוונה היא ליצחק, זקנם של יוסף ושל האחים, שגם הוא הצטער על מה שקרה ליוסף. על זה - אומר ראובן - לא חשבתם, וגם אני לא חשבתי, ולכן גם אני נכלאתי בבית הסהר כמותכם, כי גם עלי יש תביעה מן השמים, למה לא חשבתי על הצער של זקננו יצחק. אמנם יצחק ידע שיוסף לא מת, כפי שמביא רש"י (לז, לג), אבל היו צריכים להבין שאם יעקב יהיה באבל גם יצחק יצטער, כפי שמביא רש"י (לז, לה), שיצחק היה בוכה מפני צערו של יעקב. על זה לא חשב אף אחד מן האחים, לכן היתה על כך תביעה עליהם.

כי אדם נתבע מן השמים לא רק על מה שעשה באופן ישיר, אלא גם על תוצאות רחוקות של מעשיו, פירותיהן ופירות פירותיהן, גם עליהם הוא נתבע.

אדם נתבע גם על תוצאות רחוקות

עד כמה יש תביעה על האדם על תוצאות מעשיו רואים בכמה מקומות בתנ"ך. לדוגמא: בספר שמואל מסופר, "וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה, וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי ה', וַיֹּאמֶר ה': אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים, עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים". כלומר, הרעב בא בגלל שני עוונות: א) "אֶל שָׁאוּל" - שנקבר בחפזה, ולא נספד לפי כבודו, ב) "וְאֶל בֵּית הַדָּמִים - עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעֹנִים". שואלת הגמרא: "וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים"? הרי לא מצינו בשום מקום דבר כזה. עונה הגמרא: "מתוך שהרג נוב עיר הכהנים, שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן". שאול גדע את מקור פרנסתם של הגבעונים, ודבר זה נחשב לו כאילו המיתם. דוד מנסה לפייס את הגבעונים על המעשה הזה, אבל הגבעונים לא מתפייסים. רק אם יתלו שבעה אנשים מזרעו של שאול הם מוכנים למחול, ודוד נאלץ לקבל את הדרישה הזאת כדי להפסיק את הרעב. למרות ששאול לא פגע בגבעונים באופן ישיר, אך היות ובעקיפין גרם לצמצום אספקת הלחם והמים לגבעונים, הוא נענש על כך. כי הקב"ה מדקדק עם צדיקיו כחוט השערה (יבמות קכא, ב), ומעניש אותם בחומרה על עבירות קלות, שאצלנו אינן נחשבות למאומה. שבעה מבניו של שאול נהרגים בגלל העון הזה.

גם דוד נתבע בפרשה הזו. הגמרא אומרת, אמר הקב"ה לדוד: "עד מתי יהיה עון זה טמון בידך? על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים (מפני ששאול חשד בהם שהם מסייעים לדוד למרוד בו), ועל ידך נטרד דואג האדומי (מהעולם הבא, על שסיפר לשאול לשון הרע על דוד), ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו (במלחמה, כעונש על הריגת נוב עיר הכהנים). רצונך - יכלו זרעך, או תמסר ביד אויב"? (סנה' צה, א) גם אתה צריך לקבל עונש על שהלכת אל אחימלך הכהן וגרמת לכל התסבוכת הזאת. למרות שדוד עשה מה שעשה בגלל פיקוח נפש, שלא היה לו מה לאכול, אבל יתכן שהיה יכול למצוא בצורה אחרת משהו לאכול. עכ"פ פיקוח נפש לא מתיר להרוג אנשים אחרים. ולכן הקב"ה שואל את דוד כיצד הוא בוחר להענש, ע"י שיכלה זרעו, או ע"י שימסר ביד אויב. בהתחלה הוא בחר להמסר ביד אויב, אבל מאוחר יותר אבישי בן צרויה שכנע אותו שיעדיף שיכלה זרעו (שם). הגמרא אומרת, "אלמלא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב, לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט" (סנה' צה, ב). רק מפני שנשאר בן אחד לנוב עיר הכהנים, נשאר גם בן אחד מזרעו של דוד, והוא יואש המלך שממנו יצא אח"כ מלך המשיח. כל שאר בני דוד נהרגו ע"י עתליה (עי' מל"ב יא, א). רואים, עד כמה הקב"ה מדקדק על כל דבר, לא עובר בשתיקה, ודאי לא לצדיקים. הקב"ה מדקדק איתם על כל דבר ודבר.

למה דוקא עם הצדיקים מדקדק הקב"ה בדין

צריכים באמת להבין, למה דוקא עם הצדיקים מדקדק הקב"ה על כל דבר ודבר, מה שלא מדקדק כ"כ עם אחרים? למה דוקא אותם הוא מעניש בחומרה רבה כל כך?

אפשר להסביר זאת במשל: יהלום יקר, כל שריטה קטנה מורידה את ערכו באופן ניכר. לעומת זאת, גרוטאה של מתכת - שריטה קלה אינה מעלה ואינה מורידה בה כלום. כדי לפגום בערכה של גרוטאת מתכת, יש לפגום בה פגימה הרבה יותר רצינית מאשר שריטה קלה. כך גם היחס בין הצדיקים לאנשים הפשוטים. הפגם הנגרם לצדיק ע"י העון הקל שעשה, הוא כשריטה ביהלום. שריטה קטנה - וערכו של היהלום נפגם מאד. לעומת זאת, אצל אדם רגיל, עבירה

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

כזו אינה נחשבת למאומה. רק עבירה חמורה מאד תפגום באדם רגיל באותו שיעור שה"שריטה" פוגמת אצל הצדיק.

לכן הקב"ה מדקדק דוקא עם הצדיקים כחוט השערה. כי דוקא אצלם, אפילו מעשה קטן מאד שאינו כשורה, גורם לנזק גדול, והדין עם האדם הוא לא כפי המעשה, אלא כפי התוצאה. הצדיקים הם יהלומים, לכן הקב"ה מדקדק איתם על שריטות. לעומת זאת הרשעים - הם גרוטאות של ברזל. אין מה לדקדק איתם על שריטות.

ובכל זאת, למרות שעם הצדיקים מדקדק הקב"ה כחוט השערה ודן אותם בחומרה, בכל זאת כדאי להיות יהלום, ולא גרוטאה של ברזל. כי מידה טובה מרובה ממידת פורענות (סוטה יא, א), ואם כך מדקדק הקב"ה לרעה, כל שכן שמי שעושה דבר טוב מתחשבים בכל התוצאות הטובות של מה שהוא עשה.

למשל, הגמרא אומרת, "טוב המלבין שיניַם לחברו יותר ממשקהו חָלָב" (כתובות קיא, ב). לתת חיוך לאדם ולהראות לו פנים שוחקות, שוה יותר מלתת לו כוס חלב[7]. למה זה יותר? הרי כוס חלב עולה כסף, וחיוך לא עולה כלום! ובכלל, מה כבר נתתי לשני כשחייכתי אליו? התשובה היא, שמֵחלב אפשר לחיות רק יום-יומים, או שלשה ימים. לעומת זאת, בחיוך אפשר להעניק לאדם חיי עולם! אם מגיע בחור לישיבה, מקבלים אותו בסבר פנים יפות, מקרבים אותו, רוצים ללמוד איתו, לסייע לו בכל מה שצריך - בזה מעניקים לו חיי עולם. הוא ירגיש טוב בישיבה, ילמד היטב בישיבה, יגדל בה בתורה, ביראת שמים, במידות טובות ובכל מה שאפשר לקבל בישיבה - הרי הענקת לו חיי עולם! ולא רק לו, אלא גם לזרעו! אם ירגיש טוב בישיבה, ישלח בעתיד גם את בניו לישיבה, ובניו גם הם ישלחו את בניהם לישיבה - הרי שהענקת לו ולזרעו אחריו חיי עולם, בחיוך שחיַכת אליו! קרבת דורות שלמים לעבודת ה'. יש לך שכר על כל המצוות שהוא ובניו ובני בניו יעשו, ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם יעשו. אין גבול לשיעור השכר שתקבל על כך.

המשנה אומרת, "הלומד מחבירו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, אפילו אות אחת - צריך לנהוג בו כבוד" (אבות פ"ו מ"ג). למה? בגלל אות אחת שלמד ממנו?! כן! כי באות אחת של תורה שלמד ממנו, זכה לחיי עולם הבא! ואם אחר כך ילמֵד את בניו ותלמידיו, הרי זה שלימד אותו מקבל שכר על כל מה שלימד לבניו ולתלמידיו ולדורות הבאים.

הרי שאין קץ לטובה! אם על הרעה הקב"ה מקפיד כ"כ, על הטובה על אחת כמה וכמה. מי שגורם טובות לחברו, בודאי שכרו גדול מאד לאין שיעור. מקרב את חברו לתורה, לעבודת ה', אין קץ לשכר שיש לו.

דקדוק הדין עם משפחת בית חשמונאי

עם דברנו על דקדוק הדין, באמת קשה, ולא נעים לשאול, למה אותה משפחה מפוארת, משפחת בית חשמונאי, שמסרו את נפשם והביאו ישועה לעם ישראל, ישועה רוחנית וישועה גשמית, וקידשו שם שמים באופן כל כך מופלא, למה אותה משפחה אבדה בסופו של דבר מתוך עם ישראל, ללא שנשאר ממנה שריד ופליט. גם אבדה ברוח, שנהיו צדוקים, וגם אבדה בגוף, שנהרגו ולא נשאר מהם כל זכר. תחילה יוחנן כהן גדול, נכדו של מתתיהו, ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה, נעשה בסוף ימיו צדוקי (ברכות כט, א), ואח"כ כל המשפחה כולה נהרגת ע"י הורדוס הרשע, העבד של בית חשמונאי (ב"ב ג, ב), עד שחז"ל אמרו, שכל מי שאומר שמוצאו מבית חשמונאי הוא עבד, כי לא נשאר שריד ופליט מבית חשמונאי, חוץ מאותו עבד וצאצאיו, שהיו עבדים כמותו (קידושין ע, ב). איך ולמה קרה דבר כזה, שמשפחה מפוארת כזו, שקידשה כל כך שם שמים, אבדה מתוך עם ישראל?

הרמב"ן כתב טעם לזה, מפני שאחר הנס והישועה נטלו החשמונאים לעצמם מלכות, ואסור היה להם לעשות כן, כיון שהמלכות שייכת לשבט יהודה, ולא לשבט אחר, ובפרט לא לכהנים, שתפקידם לעבוד במקדש ולא למלוך, "והיה ענשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקב"ה עליהם את עבדיהם והם הכריתום" (רמב"ן בראשית מט, י). ובכל זאת קשה, היכן כל הזכויות של בית חשמונאי? הרי כל עם ישראל שומר תורה ומצוות עד היום רק בזכות המשפחה הזאת. אלמלא הם, כולם היו מתייונים. לא היה מי שילמד תורה, ולא היה מי שישמור מצוות. לאן נעלמה הזכות הזו? למה לא עמדה להם זכות זו להצילם מהעונש הכבד שבא עליהם?

יכול להיות, שכמו שדבר שנעשה בו נס לא ראוי להנות ממנו (עי' תענית כד, ב), כך גם משפחת בית חשמונאי, דווקא בגלל שקידשה שם שמים כל כך, ונעשו על ידה הנסים הגדולים, כבר אין להם כ"כ קיום בעולם הזה. מקומם בעוה"ב, לא בעוה"ז. אולי זה הטעם שלא נשאר מהם זכר.

עכ"פ, ודאי שהכרת טובה לחשמונאי ובניו צריכה להיות לנו, עד סוף כל הדורות צריכים להכיר טובה לבית חשמונאי על כל מה שעשו, שבגללם אנו זוכים ללמוד תורה, לקיים מצוות, למול את הבנים, לשמור שבת, הכל בזכות אותה משפחה נכבדה.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

---

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה.
הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת מקץ: "וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד" (בראשית מא, יב) ⇔ "הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד" (שם מד, יז).

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

קשר נוסף: "וְהִנֵּה מִן הַיְאֹר **עֹלֹת** שֶׁבַע פָּרוֹת... וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת **עֹלוֹת** אַחֲרֵיהֶן" (שם מא, ב-ג) ⇔ "וְאַתֶּם **עֲלוּ** לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם" (שם מד, יז).

קשר נוסף: " וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה" (שם מא, ד) ⇔ "רָעָה תַּחַת טוֹבָה" (שם מד, ד).

קשר נוסף: "וַיִּהִי בַּבֹּקֶר... וַיִּשְׁלַח" (שם מא, ח) ⇔ "הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלָּחוּ" (שם מד, ג).

קשר נוסף: "וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי... וַיִּפְתָּר לָנוּ אֶת חֲלֹמֹתֵינוּ" (שם מא, יב) ⇔ "הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי" (שם מד, טו). הקשר הוא: ליוסף יש כוחות על טבעיים. פותר חלומות, ומנחש בגביע.

קשר נוסף: "אֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי, וְאֹתוֹ תָלָה" (שם מא, יג) ⇔ "הוּא יִהְיֶה לִי עָבֶד, וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם" (שם מד, טו).

2. כמבואר בפסוק: "וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה, כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה" (שם לז, יז), ופירש רש"י: "נלכה דתינה - לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם". כלומר, "נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו" (רש"י סוטה יג, ב ד"ה משכם גנבוהו). הרי שרצו להרגו בדין ובמשפט.

3. כמבואר בגמרא: "הרודף אחר חבירו להרגו, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל [באחד מאבריו אלא הרגו] - נהרג עליו" (סנה' נז, א).

4. לשל"ה יש מהלך אחר בכל זה, ולדעתו האחים רצו להרוג את יוסף מדין מורד במלכות, כי סברו שמתכוין למרוד במלכות יהודה ולמלוך תחתיו ("הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ"?!...), "וכל המורד במלך ישראל יש לַמלך רשות להרגו" (רמב"ם הלכ' מלכים פ"ג ה"ח). [וע"ש בשל"ה שהאריך בזה הרבה, וביאר דיוסף לא התכוין למלוך בעצם, ושתהיה המלכות לו ולזרעו, אלא כל כוונתו היתה להעמיד את מלכות יהודה (של"ה חלק "תורה שבכתב", דרוש "צאן יוסף" לפרשת וישב-מקץ-ויגש, דף נ' טור ב' בדפוסים הישנים ד"ה ונחזור)].

וגם לשיטת השל"ה יש מקום להכות על חטא ולומר "אבל אשמים אנחנו" וכו'. כי מיתת המורד במלכות תלויה ברצון המלך, ואם רצה המלך רשאי למחול לו (עי' רמב"ם פ"ג מהלכ' מלכים ה"ח), ואין חיוב להרגו.

5. ועוד יותר מכך מובא ברש"י (בראשית לח, א), שאם היה יהודה אומר לאֶחָיו להשיב את יוסף אל אביו - היו שומעים לו! ועל כרחך, שלא דנו אותו בדין מיתה רגיל, אלא כרודף, ולכן אם היה יהודה מציע להפטר מרדיפתו באופן אחר, בלי למוכרו, ובלי לצער את אביהם - היו שומעין לו.

6. ולדעת השל"ה הנ"ל צ"ל, דכיון שמיתת המורד במלכות תלויה ברצון המלך, א"כ הרי המלך (יהודה) אמר כאן להדיא שאינו רוצה להרגו. [ולשיטתו מובן מאד למה היו שומעים לו אם היה אומר להם להשיבו אל אביו. שהרי הכל תלוי בדעת המלך].

7. וכעין זה אמרו: "כל הנותן פרוטה לעני - מתברך בשש ברכות; והמפייסו בדברים - מתברך בי"א ברכות" (ב"ב ט, ב). כי לפיוס העני בדברים יש מעלה יתירה, יותר מלתת לו פרוטה. וכן אמרו: הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. כיצד, מלמד שאם נתן אדם לחברו כל מתנות טובות שבעולם ופניו כבושים בארץ - כאילו לא נתן לו כלום. אבל המקבל את חבירו בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כלום - כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם (אבות דרבי נתן פי"ג).

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il